

bilo koje istinske vrednosti Hrvata, gde ih ima i ako ih ima, ali ima cilj da razobliči njihove protivrpske i velikohrvatske namere, njihovu nacionalnu i versku isključivost, njihovu mržnju". On piše da su Hrvati "sebično i uporno" sledili svoje interese, kao i da je još Svetozar Miletić uočio "svu tu hrvatsku sebičnost". Preporučuje da knjige starih autora koji su prozreli Hrvate treba objavljivati "i na sve strane širiti", da one svojim sadržajem i porukama "treba da postanu svojina čitavog srpskog naroda, jer Srbi moraju biti svesni opasnosti koja im preči od jednog malog, perfidnog, ostrvljenog, agresivnog, preambicioznog i grandomanskog naroda, koji nikada dosad nije birao, a neće ni birati sredstva u ostvarivanju svojih ciljeva" (Krestić, 1999). Zanimljive su i teze drugog savremenog autora o razlici između Srba i Hrvata. Pripisujući Hrvatima teritorijalnu i prirodnu heterogenost, "etnopsihološku i versku isključivost", "teritorijalnu megalomaniju, praćenu sindromom 'oslobađanja hrvatske zemlje' bez etničkog ili državnog utemeljenja i ograničeni kapacitet zaposednja duhovnog i materijalnog prostora", autor kao primarnu razliku uočava kod Srba ideju "malodržavlja" nasuprot hrvatskom "velikodržavlju" (Lekić, 1997).

Verovatno je prvi tekst koji je detaljno opisao "karakterologiju" Hrvata napisao Nikola Pašić. Nastao je krajem 19. veka, ali kako je prvi put objavljen tek u naše vreme, i kako je ostao nepoznat javnosti u vreme kada je pisan, nije mogao imati uticaja na širenje stavova o Hrvatima, pa je za ovu temu važan samo kao svedočanstvo o ličnom stavu državnika koji je bitno uticao na odnose Srba i Hrvata početkom 20. veka. Osnovna Pašićeva teza bila je da Hrvati nemaju snage za pribiranje srpsko-hrvatskih zemalja kao i da im je prvenstvo u ujedinjenju oduzeto zato "što su njihovi stari pretpostavili tuđinca svome". Prva "osobina" Hrvata koju Pašić spominje je njihova neiskrenost i pretvaranje. Verovao je da im se ne može pomoći a da se prethodno ne "prečiste kroz živi oganj, da se ne odreknu tradicije i veze s neprijateljima Slavena i pravoslavlja", "da javno ne ispovede da su služili tuđim interesima". Pašić je verovao u specifičnosti "nacionalnog bića", ali je ostavljao i mogućnost njegove promene pod uticajem vaspitanja i promenjenih uslova života. Razlika između Srba i Hrvata, nastala je po njemu, zbog negativnog uticaja Zapada na Hrvate i njihovog odvajanja od "slovenskog duha". Jer, kako kaže Pašić, "duh, vaspitanje i narav gotovo sviju Hrvata, s kojima sam imao i imam dodira, nekako su protivni duhu i vaspitanju i naravi srpskoga naroda" pa njihovo približavanje može da se izvrši tek kada priznaju "da je pogrešno vaspitavati mladež u duhu zapada i tradicija, već se moraju tražiti u slavenstvu oni principi moralni i pogledi svetski, koji su različiti od zapada i koji su isključivo slavenski". To bi se desilo promenom vere, "pa da se pride bliže slavenstvu i time pokaju stari gresi, da se izgledu stare rane, nanešene pravoslavnoj svojoj braći". Bio je svestan da će odvikavanje "od zapadnjaštine hrđave" i privikavanje na "čiste naravi slavenske" ići "vrlo trudno", jer, kako kaže, teško je za narod da se odrekne svoje prošlosti, a sa njom i svojih karakternih osobina koje nabroja kao "stare jezuitske navike, stare jezuitske mantije i lisičiju dvoličnost". Pašić je tražio od Hrvata da "pobegnu što pre iz tuđeg gnezda i tuđeg zagrljaja i poviču: oprostite nam i primite nas za svoju ravnopravnu braću", pa je zalažući se za slogu Srba i Hrvata, poručivao da "ne bi trebalo da je braći Hrvatima krivo što otuda izlazi da je srpsko pleme ostalo zdravije i krepčije od hrvatskog" (Pašić, 1880-ih). "Kidajte dok je rano, no pre svega kidajte s jezuitskim ponašanjem, sa jezuitskim, lisičijim govorom, kidajte pre svega sa zlim hrvatskim duhom, sa žalosnom tradicijom – kidajte sa svim tim, zbacujte odelo okuženo, perite ruke i telo, prečišćujte se od poganština zapadno-jezuitskih, prolazite kroz živu vatru, ispovedanja grehova i priznanja zabluda, pa ajte brže k nama u naručje, mi vas čekamo kao izgubljeni braću, radi kojih nam je kuća posrnula, mi vas očekujemo kao čistim, iskrenim, otvorenim srcem da vas nećemo nikad dvojiti od nas" (Pašić, 1880-ih).

Hrvatima se pripisivalo "nagodbenjaštvo" i "tuđinština", uz tvrdnju da se na njima oseća "nemački karakter i duh", a Zagrepčanima da "nemački misle a hrvatski govore", uz često navođen primer zagrebačkih gostionica u kojima kelner na hrvatsko oslovljavanje odgovara "pardon, ich verstehe nicht kroatisch" (Hrvatske prilike...i tako dalje. 1911). Poručivano im je da "sistematski čiste zemlju i svoj grad od tuđinštine koja se tu uvrežila" (Nekolike misli...i tako dalje. 1919), navodilo se da se u Hrvatskoj mogu videti "sve sami tuđinci", a u Zagrebu "izvanredno velika upotreba tuđinskog jezika", i zaključivalo da "mi nismo zlu radi, već, šta više, teško osećamo zlu sudbinu svoje braće Hrvata, koji su industriju, trgovinu i zanat morali prepustiti Jevrejima, Nemcima i Mađarima, pošto oni nisu još uspeli da imaju svoje buržoazije, nego su ostali samo seljaci i intelektualci", a što je negativno delovalo na formiranje nacionalne svesti umesto koje dolaze "nastupi plemenskog i pokrajinskog šovinizma" (Lapčević, 1920-ih).

Lazar Marković je ukazivao na "karakternu crtu" Hrvata da u političkim stvarima "nemaju širok vidik" pa, budući u "skučenom krugu", nisu imali ni prilike da razviju stvaralačke snage. "U ovom partikularizmu treba dakle tražiti psihološki početak hrvatskih zabluda", odnosno zahtev za garancijama protiv prevlasti Beograda (Marković, 1935). U toku rata je pominjao "hrvatsku dvoličnost", "primitivnu sklonost odvajanju", pomanjkanje političkog smisla, hvalisanje "svojom nazovi kulturom". Navodio je da su Hrvati, "čineći beznačajno malu naciju po broju stanovnika, uvek patili od veličine", da su bili "kivni na Srbe što su bili brojniji i jači od njih" i da su sve činili "da spreče Srbe da imaju više od male Srbije"; da se hrvatski narod, dva puta manje brojčan od Srba, pokazao "megalomanskim, kada je rešio da silom pripoji dosta srpskih teritorija hrvatskoj nacionalnoj državi"; da zauzimanje srpskih teritorija "ne bi bilo tako strašno za Srbe da su zagrebačke vođe htele da se tu zaustave" jer bi "uprkos odvratnosti da se nađu u okvirima hrvatske države, tu novu akciju smatrali privremenim stanjem". Jaz između Hrvata i Srba po njemu je izazvan "ponašanjem celokupnog hrvatskog naroda" jer su "kao narod uvek bili" i ostali "tvrdokorni separatisti" (Marković, 1940-ih). A Velmar Janković je pisao o "našem zapadnom čoveku" čija je istorijska borba bila "zaobilazna, puna stupica i zamki", pa je i on sam dobio "drugačiji kolektivni karakter samoodbrane, koji je bio u pasivnoj otpornosti, u prikrivanju, u podzemnoj dovrtljivoj borbi u kojoj nije bilo mnogo ginjenja, ali je bilo mnogo prividne pobeđe i neprimetnog odstupanja". Zamišljenom Srbini je pripisivao monolog u kome govori o "nagonskoj sebičnosti" Hrvata i traži jemstvo da ta "sebičnost neće rasti" u srazmeri njegovog "odricanja". Zamišljeni Srbin kaže "kad je